

Uzimajući u obzir pozitivne rezultate sprovođenja Plana preventivnih mjera za suzbijanje bolesti plavog jezika i bolesti kvrgave kože goveda tokom ove i prethodnih godina, početak primjene politike nevakcinacije bolesti plavog jezika kao i preporuke relevantnih međunarodnih institucija - OIE (Međunarodna organizacija za zdravlje životinja), EFSA (Evropska agencija za bezbjednost hrane) kao i Evropske komisije, a posebno GF-TADs (Globalni okvir za prekogranične bolesti životinja, zajednička ekspertska radna grupa osnovana od strane OIE, FAO i EK) vezano za bolest kvrgave kože goveda i afričku kugu svinja, Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove pripremila je:

PLAN PREVENTIVNIH MJERA ZA NADZOR I KONTROLU BOLESTI KVRGAVE KOŽE GOVEDA, AFRIČKE KUGE SVINJA, BOLESTI PLAGOG JEZIKA I DRUGIH POTENCIJALNO OPASNIH ZARAZNIH BOLESTI U 2020. GODINI

UVOD

Globalizacija, slobodno kretanje ljudi, životinja i proizvoda i klimatske promjene su faktori koji pogoduju širenju kako bolesti životinja tako i bolesti bilja. Ovi faktori istovremeno otežavaju i kontrolu bolesti. Suočavamo se sa novim bolestima čije sprječavanje pojave i širenja, suzbijanje i iskorijenjavanje zahtijeva velike napore i velika finansijska sredstva. Ne samo Crna Gora, nego i region tokom 2016. godine suočio se sa pojavom tri naročito opasne zarazne bolesti životinja: bolest kvrgave kože goveda, bolest plavog jezika i visoko patogena avijarna influenza.

Uspješno sprovedenim mjerama, a prvenstveno sprovođenjem vakcinacije i rigoroznih mjera suzbijanja na gazdinstvima na kojima su bolesti potvrđene, u Crnoj Gori od septembra 2016. nije zabilježen ni jedan slučaj bolesti kvrgave kože goveda kao i sprovođenjem vakcinacije prijemljivih životinja (goveda i ovaca), počev od 2017. godine, od maja 2017. godine nije zabilježen ni jedan slučaj bolesti plavog jezika.

Tokom 2018 i 2019. godine bolest afrička kuga svinja se nazaustavljivo širi sa prostora istočne Evrope ka Balkanu i zemljama zapadne Evrope. Procjena je da postoji opravdani rizik od pojave ove bolesti i na teritoriji Crne Gore, naročito nakon pojave ove bolesti u RSrbiji, u avgustu 2019. godine.

Naročito opasne zarazne bolesti se veoma naglo i brzo šire i izazvaju velike negativne socio-ekonomske posljedice. Ove bolesti mogu ugroziti i opstanak određene životinjske vrste i dovode do poremećaja u međunarodnoj trgovini životinjama i proizvodima životinjskog porijekla.

U skladu sa Zakonom o veterinarstvu, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja svake godine donosi Program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja. Cilj Programa je očuvanje zdravlja životinja radi obezbjeđivanja uzgoja i proizvodnje zdravih životinja, zaštite ljudi od zoonoza, proizvodnje bezbjednih i zdravstveno ispravnih proizvoda životinjskog porijekla i hrane za životinje, zaštite dobrobiti životinja i zaštite životne sredine. Poslovi definisani Programom mjera su poslovi od javnog interesa. Opredijeljena budžetska sredstva za sprovođenje programa, već nekoliko godina unazad, nijesu dovoljna za obezbjeđivanje zdravstvene zaštite svih proizvodnih životinja.

Programom obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja obuhvaćena je kontrola određenih bolesti životinja sa akcentom na zoonoze.

Osim važnosti koje obuhvata životinja i pojedinih bolesti ima sa aspekta zaštite zdravlja životinja i ljudi, obzirom da su pojedine bolesti i zoonoze, ovaj obuhvat je važan i zbog stvaranja uslova za nesmetanu trgovinu proizvoda životinjskog porijekla i njihov plasman na izvozna tržišta. Status Crne Gore „slobodna od određene bolesti“, značajno doprinosi olakšanju uslova za izvoz proizvoda životinjskog porijekla.

Pregled postojećeg programa mjera iz 2019. od značaja za ovaj Plan, sa predlogom za unapređenja (za koja nedostaju finansijska sredstva):

OBAVEZNE MJERE ZDRAVSTVENE ZAŠTITE ŽIVOTINJA	
Program/Mjera	Potrebna unaprjeđenja/
Praćenje epizootičke situacije i dijagnostika zaraznih i parazitskih bolesti	Povećati obim planiranih ispitivanja: -pobačaja kod goveda, ovaca i koza; -u slučaju sumnje na određene bolesti domaćih životinja koje se posljednjih godina javljaju na teritoriji Crne Gore
Tuberkuloza goveda	Nastaviti sa sprovođenjem mjere na 100% populacije goveda starijih od 6 nedjelja, u cilju stvaranja uslova za dodjelu statusa stada "slobodnih od tuberkuloze"
Enzootska leukoza goveda	Nastaviti sa sprovođenjem mjere na 100% populacije goveda starijih od 2 godine, u cilju stvaranja uslova za dodjelu statusa stada "slobodnih od enzootske leukoze goveda"
Bruceloza goveda	Nastaviti sa sprovođenjem mjere na 100% populacije goveda starijih od 1 godine, u cilju stvaranja uslova za dodjelu statusa stada "slobodno od bruceloze goveda"
Bruceloza ovaca i koza	Povećati obuhvat ovaca i koza, koji je sada oko 30% ukupne populacije Neophodno je povećati obuhvat na 100%, kako bi se stekli uslovi za dodjelu statusa stada „slobodno od bruceloze ovaca“
Avijarna influenza	Povećati obim monitoringa domaće živine i divljih ptica
Plavi jezik	U 2017. po prvi put je uveden je program vakcinacije goveda i ovaca i obezbjeđena finansijska sredstva za naknadu štete u slučaju pojave bolesti. Ovo se pokazalo kao vrlo opravdana mjera, jer od maja 2017. nije bilo novih slučajeva bolesti. Sa vakcinacijom je nastavljeno u 2018. i 2019. godini. U 2020. godini planiran je prestanak vakcinacije i sprovođenje programa nadzora prisustva virusa u populaciji prijemčivih životinja kao i sprovođenje entomološkog nadzora vektora.
Kvragava koža	Počev od 2016. godine sprovedena je vakcinacija protiv bolesti kvrgave kože, što se takođe pokazalo kao efikasna mjera, jer nije bilo novih slučajeva bolesti od septembra 2016. godine. U 2020. godini, prateći prepruke GF-TADs za ovu bolest, planiran je prestanak vakcinacije i sprovođenje programa nadzora ove bolesti.
Bovina spongiformna encefalopatija - BSE	Uzimajući u obzir značaj ovog ispitivanja, posebno sa aspekta stvaranja uslova za izvoz i dobijanja statusa zemlje sa zanemarljivim rizikom od BSE, plan je da ova mjera u 2020. godini bude finansirana iz budžeta kao obavezna mjera zdravstvene zaštite

Klasična kuga svinja	Obzirom da od 1.1.2020. godine prestaje vakcinacija svinja protiv klasične kuge svinja, neophodno je sprovođenje programa nadzora klasične kuge svinja kod domaćih svinja (aktivni i pasivni). Paralelno, sprovodiće se i aktivni i pasivni nadzor divljih svinja na ovu bolest (zajedno sa nadzorom za afričku kugu svinja)
Afrička kuga svinja	Obzirom na rizik od pojave ove bolesti na teritoriji Crne Gore, neophodno je sprovesti pojačani aktivni i pasivni nadzor populacije domaćih i divljih svinja kao i podizanje svijesti svih zainteresovanih strana (držaoci svinja, trgovci, uvoznici, lovci, veterinarsko osoblje, građani)
Bjesnilo	U 2019. godini započeta identifikacija pasa, vakcinacija protiv bjesnila, izdavanje pasoša i upis u Registar kućnih ljubimaca, finansirano iz budžeta Uprave i dijelom od vlasnika pasa. U 2020. nastaviti sa sprovođenjem ovih aktivnosti, uz finansiranje iz budžeta. Ova aktivnost je prepoznata i kroz Strategiju za kontrolu populacije pasa koju usvaja Vlada CG. Takođe, u kontinuitetu se poslednjih 9 godina sprovodi oralna vakcinacija lisica protiv bjesnila, uz podršku EK. Iz budžeta se finansira program monitoringa uspjehnosti oralne vakcinacije.
Antraks	Nastaviti sa vakcinacijom priječivih životinja u antraksnim distriktima, uz pasivni nadzor
Atipična kuga živine	Povećati obuhvat monitoringa imunog statusa živine i obezbijediti finansijska sredstva za suzbijanje u slučaju pojave bolesti.
Monitoring salmonele i antimikrobna rezistencija	Neophodno je sprovesti na cijeloj teritoriji program kontrole salmonele, prioritarno kod koka nosilja i tovnih pilića.
Groznica zapadnog Nila	Nastaviti sa sprovođenjem monitoringa prisustva virusa groznice zapadnog Nila, obzirom da je bolest zoonoza. Pravovremenom praćenjem i prevencijom se značajno smanjuje rizik od pojave ove bolesti.

Pored mjera definisanih Programom obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja, zbog značajno promijenjene epizootiološke situacije u 2016. godini, u 2017. uvedene su dodatne mjere za pojedine programe i uvedeni su novi programi za bolesti koje su se već pojavile u Crnoj Gori i/ili postoji realna opasnost od njihovog pojavljivanja. Cilj je bio suzbiti bolest krvgave kože i bolest plavog jezika, koje su 2016. godine prouzrokovale velike materijalne štete.

Sprovedene mjere po Programu obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja i Planu preventivnih mjera za suzbijanje naročito opasnih zaraznih bolesti, kroz obezbjeđena

finansijska sredstva iz budžeta i budžetskih rezervi, obezbjedile su stabilnu epizootiološku situaciju u 2017, 2018. i 2019. godini. Drugim riječima, nakon sprovedene vakcinacije, nije bilo slučajeva bolesti plavog jezika kao ni bolesti kvrgave kože. Takođe, nije bilo potvrđenih slučajeva ni drugih naročito opasnih zaraznih bolesti životinja u 2018. i 2019. godini.

BOLEST KVRGAVE KOŽE GOVEDA

Bolest kvrgave kože – *Lumpy skin disease* je virusna zarazna bolest od koje oboljevaju goveda, a koju prenose insekti.

Od prvog izbijanja bolesti kvrgave kože 21. jula 2016. godine, tokom 2016. godine bolest je laboratorijski potvrđena kod 557 goveda. Poslednji slučaj je dijagnostikovao sredinom septembra 2016. godine. Iste, 2016. godine, sprovedena vakcinacija svih goveda protiv ove bolesti. Radi spriječavanja pojave novih slučajeva bolesti, a prateći preporuke EFSA i GF-TADs- a, u Crnoj Gori se je u kontinuitetu, četiri godine zaredom sprovodila vakcinaciju goveda.

Tokom 2017. godine, ukupno je vakcinisano 78451 goveda, a 2018. godine 69261. U skladu sa preporukama sa GFTADs satanka održanog u Ohridu 18.-19. oktobra vakcinacija je nastavljena u 2019. godini, a ukupan broj vakcinisanih goveda je 63870.

Takođe, svih godina je sproveden i pasivni nadzor – laboratorijsko ispitivanje svih sumnjih slučajeva kao i isključivanje bolesti prilikom utvrđenih nuspojava nakon vakcinacije, na cijeloj teritoriji Crne Gore. Svi rezultati na divlji soj virusa bili su negativni.

Na poslednjem sastanku Stalne ekspertske grupe za bolest kvrgave kože goveda u jugoistočnoj Evropi, pod okriljem GF-TADs, u oktobru 2019. godine razmatrala se politika izlazne strategije, odnosno prestanka vakcinacije u zemljama u kojima u poslednje dvije godine nije bilo ni jednog slučaja bolesti, a primjenjena je vakcinacija sa visokim procentom pokrivenosti populacije goveda. I Crna Gora je prepoznata kao zemlja koja, nakon 4 uzastopnih godina, može prestati sa vakcinacijom u 2020. godini. Takođe, zaključak je da je od najveće važnosti da prekid vakcinacije mora da prati sprovođenje aktivnog i pasivnog nadzora u periodu od najmanje 2 godine, kako bi se dokazalo odsustvo virusa bolesti kvrgave kože goveda i obezbijedilo rano otkrivanje bolesti u slučaju ponovnog izbijanja ili unosa iz područja u kojima je bolest prisutna (npr. iz Albanije). Takođe, neophodno je raspolagati dovoljnim finansijskim sredstvima za hitnu nabavku vakcina, u slučaju pojave bolesti.

Na ovom sastanku je naglašeno da podrška Evropske komisije neće izostati ni u 2020. godini, za sprovođenje programa nadzora. Uprava je već pripremila Predlog programa nadzora bolesti kvrgave kože goveda u 2020. godini, u skladu sa preporukama GF-TADs. Isti je potrebno dostaviti GF-TADs-u i EK, najkasnije do 31. januara 2020. godine, kao i ostale zemlje jugoistočne Evrope.

Ciljevi Programa su:

- dokazivanje odsutva virusa BKK sa područja zemlje i potvrđivanje statusa zemlje slobodne od BKK;
- rano otkrivanje moguće cirkulacije virusa.

Program se sastoji od pasivnog i aktivnog nadzora goveda na području Crne Gore. Pasivni nadzor – isključivanje i prijava sumnje na BKK obavezno je na čitavom području Crne Gore. Aktivni nadzor BKK sprovodi se uzorkovanjem i kliničkim pregledima goveda u područjima Crne Gore koja se smatraju ugroženim i manje ugroženim za pojavu BKK u cilju ranog otkrivanja virusa BKK.

Procjena finansijskih sredstava potrebnih za nadzor bolesti kvrgave kože obuhvata naknadu za: mjere aktivnog nadzora - veterinarskim ambulantama za mjere aktivnog nadzora (klinički pregled, uzorkovanje) i Specijalističkoj veterinarskoj laboratoriji (laboratorijska ispitivanja) i

mjere pasivnog nadzora – veterinarskim ambulantama i Specijalističkoj veterinarskoj laboratoriji, pregled dat u Tabeli 1.

Kao što je već napomenuto, može se očekivati pojava bolesti kod određenog broja goveda, što podrazumjeva:

- u slučaju sumnje: klinički pregled, uzorkovanje materijala i laboratorijsko ispitivanje;
- u slučaju potvrde bolesti: eutanaziju i neškodljivo uklanjanje, DDD objekta i dezinfekciju jame grobnice.
- naknadu štete držaocima.

Tabela 1.

Opis mjere	Količina	Jed. cijena bez PDV-a	Ukupno bez PDV-a	Ukupno sa PDV-om
Pasivni nadzor				
Uzorkovanje materijala u slučaju sumnje na BKK**	15	15,00	225,00	272,25
Laboratorijsko ispitivanje prisustva genoma virusa	15	35,00	525,00	635,25
Troškovi preduzimanja mjera na gazdinstvu za potvrđene slučajeve bolesti (DDD, eutanazija goveda, neškodljivo uklanjanje)	5	75,00	375,00	453,75
Naknada štete	7	1.500,00	10.500,00	10.500,00
Aktivni nadzor				
Laboratorijsko ispitivanje prisustva genoma virusa - PCR	1470	35	51.450,00	62.254,50
Laboratorijsko ispitivanje prisustva antitijela na virus BKK - ELISA	1470	10	14.700,00	17.787,00
Uzorkovanje krvi goveda	2940	1,3	3.822,00	4.624,62
Nabavka potrošnog materijala - vakuum epruveta	2940	0,24	705,60	853,78
Klinički pregledi goveda na gazdinstvu	1470	20	29.400,00	35.574,00
UKUPNO €			111.702,60	132.955,15

Ukupno procijenjena potrebna sredstva neophodnih za sprovođenje mjera po Programu nadzora bolesti kvrgave kože u 2020. godini iznose: 132.955,15€ sa PDV-om.

Naglašavamo još jednom, u skladu sa zaključcima GF-TADs, podrška EK će biti obezbijeđena za sprovedene ovog programa. Imajući u vidu način finansiranja ovih mjera u zemljama EU, EK refundira dio troškova, najčešće u iznosu od 75% od ukupno utrošenih sredstava. Iz tog razloga, neophodno je u nacionalnom budžetu obezbijediti puni iznos za sprovođenje programa, koji će se zatim refundirati (na osnovu odobrenog programa i dostavljene dokumentacije o sprovedenim mjerama) od strane EK.

U tom slučaju, od ukupnih sredstava, ne računajući sredstva za naknadu štete (ukupno 122.455,15€), EK bi refundirala 91.841,36€ (najverovatnije 75%). U konačnom, nakon refundacije EK, trošak iz budžeta bi iznosio 30.613,79€.

Takođe, neophodno je planirati obezbijeđenje sredstva za najmanje 20.000 do 22.000 doza vakcine, za sprovođenje hitne vakcinacije, u slučaju pojave bolesti kao i za sprovođenje vakcinacije - procijenjeni iznos je 54.518,62€ (24.200,00€ za nabavku vakcine + 30.318,62€ za sprovođenje vakcinacije).

AFRIČKA KUGA SVINJA

Afrička kuga svinja (AKS) je virusna, zarazna bolest domaćih i divljih svinja koja se manifestuje u vidu hemoragične groznice, a smrtnost može dostići i 100%. Divlje svinje su glavni izvor zaraze za domaće svinje.

Bolest nije opasna za ljude i druge životinje. Bolest se ne liječi niti postoji vakcina protiv ove bolesti!

Afrička kuga svinja nikada nije zabilježena u Crnoj Gori.

Zabrinjavajuća je činjenica da se virus afričke kuge svinja nezaustavljivo širi Evropom uzrokujući vrlo velike ekonomske štete. Dodatno, rizik se povećava zbog činjenice da se bolest može proširiti na velike udaljenosti zbog ljudskog faktora, unošenjem i bacanjem ilegalnih proizvoda od zaraženog svinjskog mesa ili zaraženom opremom. Posebno je zabrinjavajuće prisustvo ASF u Rumuniji, Bugarskoj i Srbiji, što predstavlja realnu pretnju za pojavu bolesti i u Crnoj Gori, ali za cijeli region.

Zbog svega navedenog, Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, prati situaciju po pitanju širenja bolesti na području Evrope i sprovodi sve aktivnosti u skladu sa preporukama relevantnih naučnih i stručnih institucija kako bi se posljedice širenja virusa afričke kuge svinja svele na najmanju moguću mjeru. U skladu sa legislativom EU i preporukama EK, OIE-a, GF-TADs, Crna Gora sprovodi sve preventivne mjere za koje se smatra da mogu doprinijeti smanjenju rizika od unosa i širenja virusa AKS na području naše zemlje.

Uprava je već informisala Vladu Crne Gore, kroz Informaciju o povećanom riziku od pojave naročito opasne zarazne bolesti afričke kuge svinja u Crnoj Gori, koja je usvojena na 133 sjednici od 5. septembra 2019. godine (Zaključak Vlade 07-3805 od 5.9.2019.).

Pod okriljem GF-TADs djeluje Stalna ekspertska grupa za afričku kugu svinja u Evropi, gdje Crna Gora učestvuje kao posmatrač. U septembru 2019. godine, u Sofiji, održan je ministarski sastanak zemalja regiona, u okviru redovnog GF-TADs sastanka, na kojem su učestvovali i predstavnici Crne Gore. Sastankom je predsjedavao komesar EK iz Direktorata za zdravlje i bezbjednost hrane. Jedan od zaključaka je bio i potreba podrške (finansijske, tehničke i stručne) veterinarskim službama u svim zemljama.

U tom kontekstu, EK je dostavila obavještenje o mogućoj finansijskoj podršci za pripremljenost i sprovođenje mjera protiv afričke kuge svinja za zemlje zapadnog Balkana.

Takođe je naglašeno da je sprovođenje programa nadzora bolesti koji uključuje pravovremenu pripremljenost, svjesnost, nadzor i rano prepoznavanje bolesti važno kako bi imali rani odgovor i doprinijeli smanjenju rizika od ove bolesti. Ovo uključuje i koordinirane akcije sa lovcima i lovačkim organizacijama, rendžerima, Upravom za šume, držaocima svinja kao i svim građanima.

Na osnovu toga, najavljeno je da će sredstva EK biti opredeljena za pasivni nadzor domaćih (uginuća) i divljih svinja, i to: za informacije o uginulim odnosno usmrćenim divljim svinjama sa simptomima bolesti, za uzorkovanje i dostavljanje uzoraka od ovih svinja, za neškodljivo uklanjanje uginulih odnosno usmrćenim divljih svinja sa simptomima bolesti kao i za kampanju podizanja svijesti, kao jednoj od važnih činilaca u spriječavanju pojave ali i ranom prepoznavanju bolesti.

U skladu sa godišnjim programom obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja radi utvrđivanja prisustva virusa klasične kuge svinja u prirodi, među populacijom divljih svinja sprovodi se pasivni i aktivni nadzor divljih svinja na klasičnu kugu svinja, od 2011. godine, a dobijeni uzorci se od 2013. godine ispituju, osim na ovu bolest i na afričku kugu svinja.

Aktivni nadzor podrazumjeva kontrolu prisustva virusa kod odstreljenih divljih svinja dok bi pasivnim nadzorom trebale biti obuhvaćene uginule divlje svinje nađene u prirodi kao i iz

saobraćajnih nesreća. Kako je u dosadašnjem periodu (od 2011. do danas) broj dostavljenih uzoraka od nađenih uginulih divljih svinja vrlo nizak, dodatno će se raditi na edukaciji i podizanju nivoa obavještenosti i odgovornosti lovaca, rendžera, lovočuvara i ostalih građana. Ovo je značajno obzirom da su uginule divlje svinje jedan od najvažnijih indikatora promjene zdravstvenog stanja i njihovo ispitivanje jedan od najvažnijih elemenata od kojeg zavisi sistem ranog otkrivanja afričke kuge svinja.

Kako je programom za kontrolu afričke kuge svinja planirana i finansijska stimulacija lovaca i svih građana da prijavljuju nađene leševe uginulih/ubijenih divljih svinja, smatramo da će se podići i broj ispitanih uzoraka uginulih divljih svinja.¹

Uprava je već pripremila Predlog programa nadzora afričke kuge svinja u 2020. godini, u skladu sa propisima i preporukama GF-TADs. Ovaj program je zajedno sa dostavljenim obrascima sa definisanim mjerama za najavljenju podršku, dostavljen EK.

Ciljevi Programa su:

- rano otkrivanje pojave virusa AKS u svrhu pravovremenog sprovođenja mjera radi sprječavanja daljeg širenja,
- održavanje statusa zemlje slobodne od AKS.

Naglašavamo još jednom, od strane EK će vjerovatno biti obezbijedena podrška za sprovođenje ovog programa. Imajući u vidu dosadašnji način podrške EK, što podrazumjeva refundiranje dijela troškova, u iznosu od 75% od ukupno utrošenih sredstava, neophodno je u nacionalnom budžetu obezbijediti puni iznos za sprovođenje programa, koji će se zatim refundirati (na osnovu odobrenog programa i dostavljene dokumentacije o sprovedenim mjerama) od strane EK. U tabeli 2 dat je pregled mjera koje će se sprovoditi u Crnoj Gori, a za koje se očekuje podrška EK, U Tabeli 3 sredstva koje je neophodno obezbijediti iz budžeta Crne Gore, za sprovođenje aktivnog nadzora kod divljih svinja.

Tabela 2.

AKS - Mjere u 2020, KOFINANSIRANJE EK					
Opis mjere	Količina	Jed. cijena bez PDV-a	Jed. cijena sa PDV-om	Ukupno bez PDV-a	Ukupno sa PDV-om
Pasivni nadzor domaćih svinja					
Uzorkovanje (u slučaju sumnje, uginulih svinja, na liniji klanja sa simptomima AKS)*	1250	12,40	15,00	15.495,87	18.750,00
Laboratorisko ispitivanje prisustva genoma virusa*	1250	41,32	50,00	51.652,89	62.500,00
Pasivni nadzor divljih svinja					
Informacije o uginuloj/usmrćenoj divljoj svinji sa simptomima AKS*	50		40	2.000,00	2.000,00
Uzorkovanje i dostavljanje uzoraka u SVL uginulih/usmrćenih divlje svinje sa simptomima AKS*	50	123,97	150	6.198,35	7.500,00
Laboratorisko ispitivanje prisustva genoma virusa*	50	41,32	50,00	2.066,12	2.500,00

¹ Program nadzora afričke kuge svinja u 2020. godini i Anex 1 i 2 "Podrška mjerama zaštite preduzetim u kontroli afričke kuge svinja dostavljeni EK

Neškodljivo uklanjanje uginulih/usmrćenih divlje svinje sa simptomima AKS*	50	165,29	200	8.264,46	10.000,00
Kampanja podizanja svijesti					
štampanje flajera i postera*				8.264,46	10.000,00
iznajmljivanje bilborda*				59.504,13	72.000,00
Produkcija i emitovanje radio, tv i internet spotova*				82.644,63	100.000,00
Radionice, sastanci (veterinarsko osoblje, držaoci svinja, lovci, šumari, rendžeri u nacionalnim parkovima, prevoznici, carina,...)				41.322,31	50.000,00
UKUPNO €					335.250,00

Ukupno procijenjena potrebna sredstva neophodna za sprovođenje mjera po Programu nadzora afričke kuge svinja u 2020. godini, a za koje će biti obezbijeđeno refundiranje dijela troškova iznosi: 335.250,00€ sa PDV-om.

Od ukupnih sredstava, refundiralo bi se od EK 251.437,50€ (75%). U konačnom, nakon refundacije EK, trošak iz budžeta bi iznosio 83.812,50€.

Tabela 3.

AKS - Mjere u 2020, FINANSIRANJE IZ BUDŽETA					
Opis mjere	Količina	Jed. cijena bez PDV-a	Jed. cijena sa PDV-om	Ukupno bez PDV-a	Ukupno sa PDV-om
Aktivni nadzor divljih svinja*					
Aktivni nadzor divljih svinja - laboratorijsko ispitivanje ELISA test	300	5,00	6,05	1.500,00	1.815,00
Laboratorijsko ispitivanje prisustva genoma virusa*	300	41,32	50,00	12.396,69	15.000,00
UKUPNO €					16.815,00

*Lovci, kao naknadu za dostavljene kompletnih uzoraka od ulovljenih divljih svinja dobijaju besplatan pregled mesa na *Trichinella spiralis*; troškovi planirani u okviru podprograma Klasična kuga svinja

Ukupno procijenjena potrebna sredstva neophodna za sprovođenje mjera po Programu nadzora afričke kuge svinja u 2020. godini iznose: **352.065,00€**.

Aktivni nadzor divljih svinja (Tabela 3) biće finansiran kroz Program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja u 2020, kao i prethodnih godina.

Osim toga, poseban problem u lovištima predstavlja nedostatak prostora i opreme za postupanje sa ulovljenim divljim svinjama kao i nedostatak bilo koje mogućnosti za zbrinjavanje uklonjenih unutrašnjih organa kao i leševa uginulih divljih svinja na području lovišta i nacionalnih parkova Crne Gore. Nophodno je opredeliti sredstva za bezbjedno postupanje sa ulovljenim divljim svinjama kao i za neškodljivo zbrinjavanje leševa uginulih divljih svinja u lovištima odnosno na području nacionalnih parkova. Ovo prevashodno zbog velike otpornosti virusa u spoljašnjoj sredini i moguće infekcije tla, čime se dodatno doprinosi održavanju virusa afričke kuge u prirodi i širenju bolesti.

S tim u vezi, potrebno je u saradnju sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja – Direktoratom za šumarstvo, lovstvo i drvenu industriju, Ministarstvom održivog razvoja, Upravom za šume, Lovačkim savezom i Nacionalnim parkovima Crne Gore u što kraćem roku definisati potrebe i mogućnosti za obezbjeđivanje bezbjednog postupanja sa odstreljenim divljim svinjama kao i neškodljivog uklanjanja nus proizvoda i leševa uginulih divljih svinja. Ovim se značajno smanjuje mogućnost prenosa virusa bolesti afrička i klasična kuga svinja na populaciju domaćih svinja ali i širenje virusa među populacijom divljih svinja, a sa druge strane doprinosi zaštiti životne sredine.

Takođe, potrebno je obezbijediti sredstva za nabavku potrebne zaštitne odjeće, opreme i dezinficijensa za sprovođenje mjera kod prevencije bolesti kao i opreme i sredstava za eutanaziju svinja na gazdinstvima pogođenim bolešću.

U Zaključcima Vlade sa sjednice održane 5.9.2019. godine već su bila oprijedjeljena sredstva iz budžetskih rezervi (72.837,75€), koja Uprava u prethodnom periodu nije realizovala, osim za laboratorijska ispitivanja (4.707,00€).

Procjenjena potrebna sredstva po osnovu nabavke zaštitne odjeće, opreme i dezinficijensa, opreme i sredstava za eutanaziju svinja iznose ≈60.000€.

Ukupno procjenjena potrebna sredstva iznose: **412.065,00€** - : 352.065,00€ (od čega bi se refundiralo 251.437,50€) +60.000€.

Obzirom da afrička kuga svinja spada u grupu naročito opasnih zaraznih bolesti, vlasniku životinje za koju je potvrđeno da je uginula od afričke kuge svinja kao i za usmrćene svinje na zaraženom gazdinstvu, za stvari i sirovine koje su oštećene ili uništene prilikom sprovođenja mjera za suzbijanje bolesti (oprema, hrana za životinje, itd.) pripada pravo na naknadu štete, u skladu sa Zakonom o veterinarstvu („Sl. list CG“, br. 30/12, 48/15, 52/16 i 43/18). Takođe, u slučaju eventualnog izbijanja bolesti kod domaćih svinja neophodna su finansijska sredstva za sprovođenje mjera suzbijanja bolesti (dezinfekcija, neškodljivo uklanjanje, zaštitna oprema i sl.).

U slučaju eventualnog izbijanja bolesti, Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove će u saradnji sa Ministarstvom finansija pripremiti detaljnu procjenu troškova neophodnih za kontrolu i suzbijanje bolesti.

BOLEST PLAVOG JEZIKA

Na teritoriji Crne Gore, 11. avgusta 2016. godine dijagnostikovana je pojava bolesti plavog jezika. Bolest je potvrđena na preko 700 gazdinstava, na teritoriji 17 opština. Utvrđeno je da se radi o serotipu 4 virusa plavog jezika. Iz tog razloga, već od marta 2017. godine sprovedena je vakcinacija goveda i ovaca protiv bolesti plavog jezika (serotip 4). Poslednji slučaj bolesti plavog jezika zabilježen u maju 2017. i od tada nije bilo novih slučajeva bolesti.

Vakcinacija se u kontinuitetu sprovodila 3 godine – 2017, 2018 i 2019. godin, tako da je imunološki zaštićeno preko 80% populacije goveda i ovaca.

Za sledeću, 2020. godinu planiran je prestanak vakcinacije.

Kako bi Crna Gora stekla status zemlje slobodne od plavog jezika, neophodno je dalje vršiti nadzor nad ovom bolešću, pasivni i aktivni kao i kao i kontrolu vektora, prenosioca bolesti plavog jezika radi utvrđivanja njihovog prisustva kao i utvrđivanje prisustva/odustva cirkulacije virusa bolesti plavog jezika.

1. Otkrivanje mogućeg unosa virusa bolesti plavog jezika kod domaćih životinja

U cilju otkrivanja mogućeg unosa virusa bolesti plavog jezika, u Crnoj Gori će se vršiti:

- a) pasivni nadzor,

b) aktivni nadzor koji se zasniva na laboratorijskim ispitivanjima.

a) Pasivni nadzor se sastoji od službenog otkrivanja i istraživanja svake sumnje na bolest koje je dokumentovano, uključujući i sistem ranog uzbunjivanja za prijavu sumnje na bolest. Pasivni nadzor se vrši radi praćenja prisustva i blagovremenog otkrivanja bolesti plavog jezika kod domaćih preživara (goveda, ovce i koze) u svim slučajevima kada klinički znaci upućuju na sumnju na bolest plavog jezika, kao i radi potvrde odsustva virusa bolesti plavog jezika nakon njegovog pojavljivanja. U ovim slučajevima obavezno je laboratorijsko potvrđivanje, odnosno isključivanje kliničke sumnje na bolest plavog jezika.

b) Aktivni nadzor se zasniva na laboratorijskom ispitivanju i obuhvata preliminarno serološko istraživanje za procjenu prevalencije infekcije bolešću plavog jezika sentinel životinja u Crnoj Gori, koje će se vršiti u cilju preciznije procjene trenutne prevalencije kod prijemljivih životinja kako bi se mogli sagledati mogući budući scenariji širenja virusa bolesti plavog jezika u Crnoj Gori i razmotrila prioritarna politika eventualne hitne vakcinacije.

U cilju sprovođenja aktivnog nadzora Crna Gora je podjeljena na 2 područja – manje ugroženo i ugroženo područje, na osnovu epizootiološke situacije, veličine područja, geografskog položaja, brojnosti populacije goveda odnosno ovaca, načinu širenja i broju pozitivnih

Procjena potrebnih finansijskih sredstava data u Tabeli 4.

Tabela 4

Opis mjere	Količina	Jed. cijena bez PDV-a	Ukupno bez PDV-a	Ukupno sa PDV-om
Aktivni nadzor				
Nabavka vacuum epruveta	800	0,24	192,00	232,32
Uzorkovanje krvi goveda, ovaca ili koza	770	1,30	1.001,00	1.211,21
Dostavljanje uzoraka laboratoriji 770*	770	5,00	3.850,00	4.658,50
Laboratorijsko ispitivanje cELISA – serološko	770	3,70	2.849,00	3.447,29
Laboratorijsko ispitivanje – utvrđivanje genoma virusa	50	45,00	2.250,00	2.722,50
Pasivni nadzor				
Uzorkovanje krvi**	50	1,3	65,00	78,65
Nabavka vacuum epruveta	50	0,24	12,00	14,52
Lab.ispitivanja PCR (utvrđivanje genoma virusa)	50	45	2.250,00	2.722,50
DDD gazdinstva	30	15	450,00	544,50
Naknada štete				10.000,00

UKUPNO €	10.142,00	25.631,99
-----------------	------------------	------------------

* Troškovi prevoza sa udaljenosti od 40km i više (pod udaljenošću od 40km podrazumjeva se put u oba pravca)

Ukupno procijenjena potrebna sredstva: 25.631,99€ sa PDV-om.

2. Monitoring vektora

Entomološki nadzor će se vršiti prikupljanjem i identifikacijom insekata iz roda *Culicoides*. Insekti, iz roda *Culicoides*, prikupljaju se upotrebom hvataljki / lampi koje ih privlače (crno – svijetleće hvataljke sa ultravioletnim svjetlom) koje su locirane na istim gazdinstvima/farmama gdje su odabrane sentinel životinje, i na kojima preživari borave tokom noći imajući u vidu da su insekti iz roda *Culicoides* aktivni tokom noći. Prikupljanje se vrši tokom perioda april – novembar u skladu sa učestalošću za svaku geografsku jedinicu posebno, kako je navedeno u ispod.

Uzorci pulova vektora će se ispitivati metodom Real-time RT-PCR na prisustvo virusa bolesti plavog jezika

Obuhvat: U skladu sa procjenom rizika uzorkovanje insekata iz roda *Culicoides* će se vršiti jednom ili dva puta mjesečno počev od aprila zaključno sa novembrom. Ukupan broj uzorkovanja će biti 84 u sedam tačaka, obuhvatajući teritoriju cijele Crne Gore.

Procjena potrebnih finansijskih sredstava:

Tabela 5.

Opis mjere	Količina	Jed. cijena bez PDV-a	Ukupno bez PDV-a	Ukupno sa PDV-om
Nabavka hvataljki/lampi	7	400,00	2.800,00	3.388,00
Prikupljanje i dostavljanje komaraca po lokaciji	84	30,00	2.520,00	3.049,20
Entomološka ispitivanja	84	25,00	2.100,00	2.541,00
Real-time RT-PCR kulikoidi/pul	84	45,00	3.780,00	4.573,80
UKUPNO €			11.200,00	13.552,00

I pored trenutno stabilne epizootiološke situacije može se pojaviti bolest kod određenog broja životinja, što podrazumjeva:

- u slučaju sumnje: uzorkovanje materijala i laboratorijsko ispitivanje;
- u slučaju potvrde bolesti: DDD gazdinstva, eutanazija po rješenju službenog veterinara;
- naknada štete držaocima.

Ukupno procijenjena potrebna sredstva za program Otkrivanje mogućeg unosa virusa bolesti plavog jezika kod domaćih životinja i program praćenja vektora 39.183,99€ sa PDV-om.

VISOKO PATOGENA AVIJARNA INFLUENZA

Prisustvo virusa visoko patogene avijarne influence (VPAI) utvrđeno je u Crnoj Gori 19.12.2016. godine, na jednom uzorku divlje ptice, u okviru redovnog monitoringa po programu mjera zdravstvene zaštite životinja. Iako se radilo samo o jednom slučaju, obzirom na prirodu i načine prenošenja virusa i činjenicu da veliki broj migratornih ptica u zimskom periodu boravi na teritoriji Crne Gore, postoji rizik da se bolest prenese i na domaću živinu. Bolest je prisutna i u zemljama regiona i brojnim evropskim zemljama.

U slučaju izbijanja bolesti kod domaće živine, vrši se usmrćivanje kompletnog jata živine u objektu u kom je bolest potvrđena, zabranjuje se promet živine, jata i proizvoda od živine u trajanju od najmanje 21 dan u zaraženom i ugroženom području (krug poluprečnika od najmanje 10km). Vlasnicima živine pripada pravo na naknadu štete za živinu koja je uginula i/ili usmrćena od ove bolesti.

Već duži niz godina, u okviru programa obaveznih mjera, obezbijavaju se sredstva za sprovođenje monitoringa prisustva virusa avijarne influence kod domaće živine i divljih ptica. Do ove godine, ispitivanjima nije utvrđeno prisustvo ovog virusa.

Neophodno je u 2020. godini, kao što je to bilo i u Planu za 2019. godinu, obezbijediti sredstva za:

- pojačani monitoring divljih ptica i domaće živine;
- u slučaju sumnje: uzorkovanje materijala i laboratorijsko ispitivanje;
- u slučaju potvrde bolesti: DDD gazdinstva, eutanazija i neškodljivo uklanjanje;
- naknadu štete držaocima.

Tabela 5.

Opis mjere	Broj uzoraka	Jed. cijena bez PDV-a	Ukupno bez PDV-a	Ukupno sa PDV-om
Aktivni monitoring -uzorkovanje trahealnih i kloakalnih briseva divljih ptica	300	2,00	600,00	726,00
Aktivni monitoring -troškovi labaratorijske analize PCR dijagnostika	300	45,00	13.500,00	16.335,00
Aktivni monitoring -troškovi labaratorijske analize krvi domaće živine ELISA	2.000	3,70	7.400,00	8.954,00
Troškovi uzorkovanja sumnjivih slučajeva na bolest VPAI	20	2,00	40,00	48,40
Troškovi labaratorijske analize u slučaju sumnje na VPAI	20	45,00	900,00	1.089,00
Troškovi preduzimanja mjera na gazdinstvu za potvrđene slučajeve bolesti (DDD, eutanazija, neškodljivi uklanjanje 30 gazdinstava)	20	1.000,00	20.000,00	24.200,00
Naknada štete za uginulu/usmrćenu živine kod kojih je potvrđena bolest (1000x3€)	1.000	3	3.000,00	3.000,00
UKUPNO				54.352,40

Ukupno procijenjena potrebna sredstva su: 54.352,40€ (sa PDV-om).

Procijenjeni troškovi se odnose na minimum mjera u slučaju sumnje na bolest i procijenjeni rizik od pojave bolesti kod domaće živine u ovom trenutku.

U skladu sa propisima, postoji mogućnost i sprovođenja hitne vakcinacije živine, kada je procijenjeni rizik od daljeg širenja bolest visok. U tom slučaju, troškovi kontrole VPAI bi bili značajno veći.

Takođe, Crna Gora ne posjeduje potrebna sredstva za humano usmrćivanje živine. U slučaju izbijanja bolesti, to bi predstavljalo dodatni problem i trošak.

DRUGE BOLESTI OD ZNAČAJA I BOLESTI KOJE PREDSTAVLJAJU POTENCIJALNU OPASNOST U NAREDNOM PERIODU

Obzirom na pojavu boginja ovaca i koza u Grčkoj, kuge malih preživara u Bugarskoj, Izraelu i zemljama sjeverne Afrike, postoji rizik od pojave ovih bolesti i u Crnoj Gori. Međutim, procjena je da je rizik od pojave u 2020. godini još uvijek nizak, ali da ipak postoji. Ministarstvo i Uprava su već preduzeli potrebne mjere za praćenje i sprječavanje pojave ove bolesti.

U 2020. godini sprovodiće se sveobuhvatni Program kontrole salmonela u jatima tovnih pilića i koka nosilja. Salmonela su zoonoze, odnosno sa životinja ili proizvoda od živinskog mesa (svježe meso, termički neobrađena jaja,...) mogu izazvati bolest kod ljudi. Iako postoji više od 2000 serotipova salmonela, na osnovu patogenosti i pojave oboljenja kod ljudi, 5 serotipova salmonela se smatraju od interesa za javno zdravlje. Upravo kroz ovaj program, u skladu sa propisima, pratiće se prisustvo određenih salmonela od interesa za javno zdravlje, u određenim vremenskim intervalima, na svim farmama živine. Preuzimanjem novog pristupa kontroli salmoneloze kod živine na način da se zabranjuje upotreba antimikrobnih sredstava za liječenje salmonela, činjenice da se proizvodi (meso i jaja) porijeklom od živine pozitivne na određene serotipove salmonela ne stavljaju na tržište u javnu potrošnju kao svježi (može se koristiti nakon termičke obrade ili se jata živine usmćuju i neškodljivo uklanjaju) značajno se smanjuje prevalenca salmonela čime se direktno štiti život i zdravlje ljudi.

Takođe, planirano je i uvođenje programa praćenja antimikrobne rezistencije što takođe ima za cilj zaštitu zdravlja ljudi.

U skladu sa zahtjevima EK, što je dato i kao dio mjerila 2 za otvaranje pregovora u Poglavlju 12, u Crnoj Gori od 1.1.2020. godine prestaje vakcinacija svinja protiv klasične kuge svinja. Samim tim, neophodno je sprovoditi programe nadzora kod divljih i domaćih svinja, u cilju ranog prepoznavanja bolesti i preduzimanja odgovarajućih mjera, kako bi se štete od pojave bolesti svele na minimum. U slučaju izbijanja bolesti sprovode se stroge mjere kontrole, koje uključuju usmrćivanje svih svinja na zaraženom gazdinstvu.

Na osnovu Zakona o veterinarstvu, prateći standarde savremene veterinarske epidemiologije, smjernice i standarde Međunarodne organizacije za zdravlje životinja (OIE) i propise Evropske unije, Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove i Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja će preduzeti sve dalje potrebne mjere kako bi rizik od pojave ovih i drugih bolesti na teritoriji Crne Gore bio sveden na najmanju moguću mjeru.

Predlog zaključaka:

1. Vlada Crne Gore je, na sjednici od _____ 2020. godine, usvojila Plan preventivnih mjera za nadzor i kontrolu bolesti kvrgave kože goveda, bolesti plavog jezika, afričke kuge svinja i drugih potencijalno opasnih zaraznih bolesti u 2020. godini.
2. Zadužuje se Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove da preduzme sve aktivnosti u cilju realizacije Plana preventivnih mjera za nadzor i kontrolu bolesti kvrgave kože goveda, bolesti plavog jezika, afričke kuge svinja i drugih potencijalno opasnih zaraznih bolesti u 2020. godini.
3. Zadužuju se Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove da ispita sve mogućnosti donatorske podrške međunarodnih partnera u cilju obezbjeđivanja sredstava za sprovođenje Plana preventivnih mjera za nadzor i kontrolu bolesti kvrgave kože goveda, bolesti plavog jezika, afričke kuge svinja i drugih potencijalno opasnih zaraznih bolesti u 2020. godini.

4. Zadužuje se Ministarstvo finansija da u saradnju sa Upravom za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove izvrši procjenu i obezbijedi nedostajuća finansijska sredstava za sprovođenje Plana preventivnih mjera za nadzor i kontrolu bolesti kvrgave kože goveda, bolesti plavog jezika, afričke kuge svinja i drugih potencijalno opasnih zaraznih bolesti u 2020. godini
5. Zadužuje se Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove da u saradnju sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja – Direktoratom za šumarstvo, lovstvo i drvnu industriju, Ministarstvom održivog razvoja, Upravom za šume, Lovačkim savezom i Nacionalnim parkovima Crne Gore u što kraćem roku definisati potrebe i mogućnosti za obezbjeđivanje bezbjednog postupanja sa odstreljenim divljim svinjama kao i neškodljivog uklanjanja nus proizvoda i leševa uginulih divljih svinja, a najkasnije do 15. februara 2020. godine, i o tome informišu Vladu Crne Gore.
6. Zadužuje se Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove da Vladu Crne Gore polugodišnje izvještava o realizaciji ovog plana i epizootiološkoj situaciji u Crnoj Gori i regionu.